

Жалобний марш

Анрі Барбюс

Перекладачі: Іван Двюб та Елеонора Ржевуцька

Туман і безупинний дрібний дощик обернули довгу вулицю передмістя в темний і пустельний перехід. Дівчина йшла цією вулицею, і їй збиралося на плач. Вона кудись хапалася і все надавала ходи, перескакуючи з каменя на камінь на тьмяно освітленому брукові.

Віддалік її крихка силуетка здавалася елегантною та модною: тоненькі, ставні ніжки, ніби стеблини, піднімались із лакованих черевичок із квадратними корками; вбрання було найновішого прямого крою, кепелюшок, на кшталт кінчастого каптурка, не міг загасити сяйва її золотавих кіс.

Зблизька було видно, що дівчина вродлива, а проте бідно вбрана. Спідничка якась мізерна, фетровий каптурик прохромлено шпилькою, крам на жакеті такий ріденький, що, здається, крізь нього побачиш, як б'ється в дівочих грудях зрушене серце.

Дівчина дуже квапилася, вона не мала часу на роздуми, і все ж їй було так сумно, що хотілося померти. Сльози клубком стали в горлі через те, що так зле все на світі, що її молоде життя безбарвне і попереду нічого відрадісного їй не чекає, нема змоги ні причепуритися, ані повеселитися, а праця важка,— словом, усе зле, злецько!.. Рідна домівка — найприкріша з усіх домівок, в єдиному покої завше одне й те саме: батько, замахнувшись стільцем, женеться за матір'ю, а-мати, рятуєчись від нього, бігає довкола грубки; гидкий сморід невимитого по обіді начиння, а перед обідом — гидкий сморід кухонного чаду. Каламутне свічадо, яке треба протирати щоранку; на сходовому помістку біля водогонного крана, скоро вона виходить туди з гладушиком по воду, де й береться мерзенний неохайний/сусіда з широкою круглою пикою, з безсоромними очима та масною посмішечкою.

А нині все ще цей хмарний поранок, бляклий, як вечір, нескінченно монотонний журкіт струмка, що тече риштаком, холодного, як річка, і вся ця осінь, з її недугами, пошестю, і як зумисне налітає вітер і січе тебе дощем. Сукня через це геть утратила свіжість і стала кумедною.

Далебі, нема нікого на світі, хто був би так скривджений, як вона. Нікого... Ні, є ще один чоловік... Той, хто Цієї хвили виходить із фабричної брами, ввібравши голову в плечі... Йому стільки ж років, скільки і їй. Так само, як для неї швацька робітня, так і для нього фабрика — суцця тюрма.

Він озирнувся, глянув праворуч і ліворуч. Обличчя в нього було гарне, але надто вже бліде й сухорляве — виснажене обличчя. Вдихнувши свіжого повітря, хлопець пішов, підстьобуваний вітром, попри сіру, як оливу, вулицю, блискучу від дощу. Він ступав повагом, розбризкуючи калюжі своїми грубими черевиками з підківками, шулячись від дошкульної вільгості, і ні про що не думав: він боявся думок про самого себе і про те, що твориться на землі.

Хлопець, до котрого пориви холодного вітру були так само безжальні, як і люди, і дівчина, котрій осіння негода зігнала з обличчя усмішку й попсувала її вбогу сукню, йшли назустріч одне одному.

Вони вже здибалися випадково двічі, а нині під час обідньої перерви, не змовляючись, навіть несвідомо, спробували зустрітися ще раз — і знов-таки ніби випадково...

Ось і вийшло так, що вони йшли назустріч одне одному. Дівчина звернула в завулок саме тієї миті, коли хлопець уступав туди з іншого краю, і вона вродилася перед ним зненацька, як чарівниця.

Він зупинився як укопаний у величезних своїх черевиках, і поза спиною йому морозом сипнуло; очі широко розплющились, на обличчя набіг зворушливий вираз вдячності.

Вона також зупинилась; обоє несміливо, як ті старці, простигли одне одному руки й потисли; не стільки на привітання, скільки на те, щоб приховати своє збентеження, бо ж вельми важко в таких випадках ступити перший крок.

Постояли хвилю, зосереджено зважуючи, в який бік їм піти разом, і сміливо рушили назустріч вітрові. У хлопця почервонів ніс, у неї порожевіли повіки, вони переплели пальці і йшли, похитуючи руками, ніби колисаючи їх.

Перша озвалася дівчина:

— Я вільна цілу годину, а ви?

— Я також,— відказав він.— Не варто йти снідати, правда?

— Авжеж, авжеж,— погодилася вона, зрадівши такій нагоді.

Обоє спершу засміялися якось ніяково й непевно, потім замовкли, але їхні обличчя, як давніше, сяяли.

Щохвилини цілий світ в їхніх очах все змінювався, змінювався.

— Ну ось,— сказав хлопець,— дощу вже майже немає.

— Ах, як добре! — Вона заплескала в долоні... А дощ проте все мжичив, зрошуючи оголені дерева на проспекті,— Раз погода добра, посидьмо хвилинку.

— Стривайте! — Простягнувши руку, він зупинив її, добув з кишені газету й розгорнув на мокрій лаві.

— О-о! — тільки й здолала вимовити вона, зворушена до сліз такою увагою.— Які ви добрі!

Вона сіла, глянувши на нього, і в її погляді була така врочистість, ніби вона засідала на троні. Він примостився коло неї. Дівчина похитала голдвою:

— Батько набив би мене, аби знав, де я зараз!

— А мене — мати,— озвався хлопець.

Уявивши собі небезпеку, що її вони обоє так сміливо знехтували, вони весело почали осміхатися, але не зважились засміятися, їх ніяковило те, що вони самі, зовсім обік...

Під той час вітер хитнув платан, під яким вони сиділи, їх облило холодними бризками. Сміючись, вони стали обтрушуватися.

Довкола' споночіло. Насунули чорні хмари і, вкривши небо жалобним запиналом, затопили землю пітьмою.

— Погляньте, як гарно!

Дівчина показувала на чола будинків, блискучих від води, ніби вкритих лаком, на темні плити пішоходу, на веселчасті колії соші.

— Еге, — промурмотів він, — еге,— і захоплено докинув: — Ми маємо ще майже півгодини.

Їй хотілося трохи пройтися. Він згодився, що нічого не може бути ліпшого. Вони підхопилися і рушили куди очі світять. Ідучи обік, несамохіть зближуєшся щокрок. Їхній одрубний світик щохвилини збагачувався на нові враження.

Проходячи повз прочинене вікно спіднього поверху, вони побачили за його половинками брудний, похмурий занедбаний покій, що з нього тягло цвілим духом. І вони подумки уявили собі покій, що міг би належати їм, і навіть здригнулися, подумавши про теє. І ще більше розмарилися вони про цей райський покій, коли постерегли вікно з зачиненими віконницями...

Обоє вони на мить заплющили очі, перестали бачити, але кожен відчував, що інший веде його.

Вони йшли все далі й далі. Кам'яниць порідшало, і перехожих траплялося менше. Проспект перейшов у широку дорогу. На повні груди вдихали вони чисте повітря. Десь далеко, на * обрії, куріла фабрика, а з розораних полів вітер доносив дух вогкої землі... Вони тішилися цим сільським духом, ароматами недільного дня.

— Допіру хмари були такі брудні, а зараз вони перлисто-сірі, — вимовив молодий голосок.

Вони все йшли, і раптом перед ними став, як привид, білий мур, він тягся вздовж дороги, а над ним височіли кипариси, вимиті дощем.

Милуючись на їхню гарну тьмаву зелень, хлопець і дівчина, рука об руку, подалися до ґратчастої брами й рушили головною алеєю.

— Це кладовище,— стиха вимовила-вона.

— Так. Тут дуже гарно!— потвердив він чулим тоном.

Вони прудко рушили однією алеєю, другою й сіли на лаві. Вражені пишнотою цього саду, вони вже не трималися за руки.

— Погляньте, погляньте!..

На кладовище вступив жалобний похід із білим катафалком і подався повз них. Руки хлопця й дівчини знову зустрілися, з'єдналися, і цей чудовий доторк зродив у них мрії про інший похід, радісний, гарний, хвильний, перед якого вестимуть вона — наречена — і він — жених.

Було так природно, так закономірно заступити "похід, що сунув повз них, іншим, мрія про нього виникла в них обох, хоча вони не перекинулися ні словом, і обоє вони повірили в нього. Тоді вони звелися і пішли поряд, їхні перші кроки були повільні і врочисті, як на обряді вінчання.

З осяйними обличчями покинули вони кладовище, поминули білий мур і побачили

неподалік катеринщика, що сидів на придорожній тумбі. Вони наблизились, він закрутив ручку катеринки...

Полинули хвилі жалобного маршу — *De profundis*, найтрагічнішої, найнадривноїшої мелодії, що її коли-небудь створювало земле горе; в ній чулася похмура ненастанна скарга, що зближувала живих і мертвих; скорботні стоГОНИ, що від них обличчя живих клянуть, обертаються в нерухому мапікару.

Хлопець і дівчина зупинилися зачаровані. Вони скинулися осяйними очима.

— Музика! Як гарно! — ледь чутно промовила вона, вся обернувшись у слух.

— Ходімо, ходімо,— прошепотів він нарешті.

Вони знову рушили в дорогу легкою, крилатою ступою, достосовуючи її до ритму мелодії, що відбивала безмежний людський розпач. Вони радісно усміхались, щебетали, називали гарним те, що було потворним, не тямлячи того, що вимовляють їх молоді вуста, не бачачи того, що все перетворилося творчою силою їхнього почуття.